

РОЗДІЛ 10

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.965.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/146>

ГОНОРАРНА ПРАКТИКА АДВОКАТА: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

DISCUSSION ON ATTORNEY'S FEES: CURRENT ISSUES

Ковальова Я.О.,

к.ю.н., доцентка, асистентка адвокатури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Овчаренко О.М.,

д.ю.н., доцентка, доцентка кафедри адвокатури

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена висвітленню проблеми гонорару адвоката, що обумовлена складністю і багатогранністю цього питання. Так, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не містить чітких і вичерпних критеріїв визначення розміру гонорару, єдиних уніфікованих інструкцій щодо цього не надають інші нормативно-правові акти, які регламентують адвокатську діяльність.

Зроблено висновок, що гонорар є невід'ємним елементом взаємовідносин адвоката з клієнтом, являючи собою істотну умову угоди про надання правової допомоги. Розмір гонорару адвоката встановлюється та змінюється на підставі вільної домовленості адвоката з клієнтом, оскільки в цій сфері діє принцип цивільно-правового дозволюючого регулювання. Під час визначення форми і розміру гонорару адвоката важливим є дотримання адвокатом принципу добросовісності і розумного обґрунтування ціни виконаної роботи. Порушення цього правила за певних умов може тлумачитися як порушення Правил адвокатської етики й призвести до дисциплінарної та інших видів юридичної відповідальності адвоката.

В теорії адвокатури розрізняють такі різновиди гонорарів адвоката, як оплата праці адвоката за кількістю витрачених на виконання доручення годин (погодина); фіксований гонорар; диференційований гонорар на окремі послуги адвоката; ймовірний гонорар; абонентська форма оплати роботи адвоката; гонорар успіху. В Україні за відсутності єдиного нормативного централізованого стандарту визначення розміру гонорару найбільш поширеними видами гонорару адвоката є фіксований гонорар і гонорар успіху. В країнах ЄС поширеним є встановлення органами адвокатського самоврядування граничної максимальної межі розміру гонорару адвоката. Багато країн ЄС прямо забороняє «гонорар успіху», разом із встановленням дисциплінарної та майнової відповідальності адвоката за порушення стандартів визначення ставок гонорару. Одночасно єдиним для європейського правового простору є принцип розумності гонорару адвоката, який базується на обґрунтованості й реальності прикладених адвокатом у справі зусиль.

Ключові слова: гонорар адвоката, правова природа гонорару, порядок обчислення гонорару, узгодження гонорару з клієнтом, принцип розумності розміру гонорару, класифікація різновидів гонорару адвоката.

The article is highlighting the problem of the attorney's fees, which is complex and multifaceted in the legal doctrine. Nor the Law of Ukraine "On Advocacy and Advocacy" does not contain clear and comprehensive criteria for determining the amount of the attorney's fee, or other normative legal acts that regulate advocacy do not provide unified instructions in this regard.

It was concluded that the attorney's fee is an integral element of the relationship between the lawyer and the client. It is also one of the essential conditions of the agreement on the provision of legal assistance by the attorney. The amount of the lawyer's fee is established and could be revised exclusively based on the free agreement between the lawyer and the client. The latter is provided by fact, that in civil law the principle of permissive regulation dominates. When determining the form and the amount of the lawyer's fees, it is important for the lawyer to observe the principle of good faith and reasonable justification of the price of the work performed by him. Under certain conditions violation of this rule may be interpreted as a violation of the Bar Rules of Ethics and lead to disciplinary and other types of legal liability of the attorney.

In the theory of advocacy, such types of the attorney's fees are distinguished: as payment for the lawyer's work according to the number of hours spent on the execution of the assignment (hourly rate); fixed fee; differentiated fee for individual lawyer's services; probable fee; subscription payment for the lawyer's services; success fee. In Ukraine, in the absence of a single regulatory centralized standard for determining the size of the attorney's fee, the most common types of such fees are the fixed fee and the success fee. In EU countries, it is traditional for the self-governing bodies of the bar to set maximum limits for the lawyer's fees rates. Many EU countries expressly prohibit "success fees", along with establishment of the disciplinary and material liability of the lawyer for violating the standards of determining the fee rates. At the same time, the principle of reasonableness of the attorney's fee, which is based on the reasonableness and reality of the efforts applied by the attorney in the case, is strongly developed in the European legal tradition.

Key words: attorney's fee, legal nature of the attorney's fee, procedure for calculating the attorney's fee, agreement of the attorney's fee with the client, principle of reasonableness of the attorney's fee, classification of types of the attorney's fees.

Проблема визначення сутності категорії «гонорар адвоката» є доволі широко представленою в науковій юридичній літературі, при цьому особливий акцент робиться на проблемі визначення так званого «гонорару успіху» адвоката. У цілому, питання гонорарної практики адвоката традиційно належить до сфери відносин адвоката з клієнтом, й досліджується саме в цій площині. Серед праць вітчизняних вчених, що стосуються до зазначеної проблеми, можна назвати професорів О.М. Дроздова [1], Т.Б. Вільчик [2], А.М. Бірюкову [3], С.О. Іваницького [4], В.В. Заборовського [5], здобувачку Я. Фляжнікову [6] та багато інших.

Національний рівень нормативного регулювання характеризується тим, що він надає адвокатам досить істотну свободу вибору варіантів взаємовідносин із клі-

єнтом. Це впливає із правової природи гонорару, який є важливою істотною умовою угоди про надання правової допомоги, яку адвокат укладає із клієнтом. Таку угоду зазвичай класифікують як різновид угоди про надання послуг, а сама сфера цивільних правовідносин є цариною диспозитивності, коли основний зміст правочину визначають контрагенти за домовленістю один з одним. З іншого боку, на корпоративному рівні адвокатського самоврядування відсутні єдині усталені підходи до визначення граничних розмірів гонорарів, це питання переважною мірою регулюється ринком юридичних послуг.

Згідно статті 28 Правил адвокатської етики «гонорар є формою винагороди адвоката за здійснення захисту, представництва та надання інших видів професійної

правничої (правової) допомоги клієнту. Порядок обчислення гонорару (фіксований розмір, погодинна оплата тощо), підстави для зміни розміру гонорару, порядок його сплати, умови повернення тощо визначаються в договорі про надання правової допомоги» [7]. Доволі важливим є припис частини 3 статті 30 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», згідно якого при встановленні розміру гонорару враховуються складність справи, кваліфікація і досвід адвоката, фінансовий стан клієнта та інші істотні обставини. Гонорар має бути розумним та враховувати витрачений адвокатом час.

Принцип розумності адвокатського гонорару також відтворюється і в процесуальному законодавстві, що відображається в інституті розподілу судових витрат на професійну правничу допомогу. Так, згідно ч. 4 ст. 137 ЦПК України розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із: (1) складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг); (2) часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг); (3) обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт; (4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи. У разі недотримання зазначених правил суд може, за клопотанням іншої сторони, зменшити розмір витрат на правничу допомогу, які підлягають розподілу між сторонами [8].

Варто також зупинитися на класифікації різновидів гонорару адвоката. Аналіз доктринальних джерел дозволяє виявити наступні його види: (а) *оплата праці адвоката за кількість витрачених на виконання доручення годин (погодинна)* – полягає в оплаті праці адвоката залежно від часу, витраченого ним на здійснення тих чи інших видів робіт; (б) *фіксований гонорар* – полягає у встановленні заздалегідь обумовленої суми оплати праці за обсяг роботи, який виконуватиме адвокат; (в) *диференційований гонорар на окремі послуги адвоката* – полягає у наявності преїскуранту за виконання окремих процесуальних або юридично значущих дій у конкретного адвоката; (г) *гонорар успіху* – це визначена у договорі фіксована сума, яка виплачується клієнтом за умови виграву адвокатом справи в суді [9].

В окремих джерелах також можна зустріти посилання на таку категорію, як «ймовірний гонорар» (англ. Contingency fee), що означає «гонорар за послуги адвоката, який виплачується тільки у разі успішного вирішення справи або укладення мирової угоди з вигодою для клієнта і зазвичай становить процентну частку від суми, яку адвокату вдалося отримати або узгодити від імені клієнта» [10].

Деякі правники називають ще «абонентську форму розрахунку» адвоката з клієнтом [11], яка полягає у комплексному наданні юридичних послуг, вартість яких залежить від кількості годин, які ви обираєте, виходячи з очікуваної кількості юридичної роботи, і оплачуєте щомісячно [12]. Такий підхід до встановлення взаємовідносин є характерним для адвокатів, які обслуговують підприємства.

Погодинна оплата праці адвоката є однією з форм гонорару адвоката, яка є доволі популярною в англо-саксонській правовій системі (США, Великобританія) [9]. В Україні така форма оплати праці адвоката не є поширеною, оскільки вона не відповідає національній правничій традиції.

Відповідно до ст. 12¹ Правил адвокатської етики, адвокат повинен бути добропорядним, чесно та гідно виконувати свої професійні обов'язки [7]. На наше глибоке переконання, принцип добропорядності адвоката невідмінно включає і порядне ставлення адвоката до визначення ставки свого гонорару, відсутність спроб спонукати клієнта до непотрібних витрат, невчинення шахрайських дій з грошима клієнта.

Більш традиційним для України є обчислення розміру гонорару адвоката у фіксованому розмірі. Тим більше, що аналогічний підхід закладений і в рішеннях деяких рад адвокатів регіонів, якими встановлюються орієнтовні ставки гонорару адвоката в залежності від змісту виконаної роботи, виду підготовленого процесуального

документа, категорії справи. Можна згадати рішення Ради адвокатів Харківської області № 13/1/7 від 21 липня 2021 р. «Про розгляд звернень адвокатів Харківщини стосовно необхідності перегляду розробки (мінімальних) ставок адвокатського гонорару» [13]. Харківська рада адвокатів була однією із перших, яка у 2019 р. розробила подібний документ, рішенням № 13/1/7 було затверджено нову його редакцію з урахуванням росту цін.

В якості орієнтиру оцінки розумності гонорару адвоката можна звернути увагу на вартість оплати послуг адвокатів, які працюють в системі безоплатної правової допомоги. Це питання регламентується постановою Кабміну від 17 вересня 2014 р. № 465 «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу», якою було затверджено Порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу [14]. Методика оплати послуг адвокатів в системі безоплатної правової допомоги є доволі ефективним інструментом, який враховує стан ринку юридичних послуг і обсяг роботи адвоката, необхідний для виконання того чи іншого доручення клієнта. За даними Національної асоціації адвокатів України, «витатки на оплату послуг адвокатів, які надають послуги з безоплатної вторинної правової допомоги, щороку зростають. У 2018 р. це було 292,2 млн, у 2019 р. – 337,4 млн, у 2020 р. – 351,5 млн грн» [15].

Варто також підкреслити, що відповідно до чинного законодавства адвокат має право на відшкодування фактичних витрат у справі, які він вчиняє, виконуючи доручення клієнта. Важливо наголосити, що ці витрати не включаються в доходи адвоката, з яких він зобов'язаний сплачувати податки, якщо вони документально підтверджені. Приміром, якщо адвокат замовляє певну послугу на користь і від імені клієнта, ці витрати має понести останній.

Європейський досвід практик адвоката. Визначальним документом, який містить стандарти адвокатської діяльності на європейському рівні, є Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства. Цей документ є обов'язковим для адвокатів, які практикують на території ЄС, як і національні правила корпоративної етики. У пункті 3.4.1. цього кодексу зазначається, що розмір гонорару адвоката, що визначається у розумних межах і співвідносний з характером послуг адвоката, повинен бути заздалегідь відомий клієнту в повному обсязі. Згідно п. 3.4.2 кодексу незалежно від існування будь-якої угоди між клієнтом і адвокатом, розмір гонорару останнього регулюється відповідно до статуту об'єднання адвокатів, членом якого адвокат є. У разі одночасного членства адвоката в кількох об'єднаннях, застосовується той статут, зміст якого найбільше відповідає змісту договору [16].

На відміну від України, низка країн Європи має доволі детальні регуляції щодо розміру адвокатських гонорарів: приміром, Н. Вагіна вказує, що «у ФРН існує спеціальний інститут адвокатського самоврядування, омбудсмен адвокатури, який розглядає грошові претензії клієнтів до адвокатів. Якщо клієнт вважає, що його адвокат невірно визначив суму гонорару, сумнівається в фактичному виконанні адвокатом певних дій плата за які увійшла до адвокатського гонорару тощо, він має право вибору – вирішити спір в судовому порядку за загальною процедурою, або звернутися до омбудсмена адвокатури. В середньому, з 5000 звернень в рік, які надходять до офісу омбудсмена, приймаються до розгляду біля 1000» [17]. За порушення правил визначення гонорару адвокат у ФРН може бути притягнений до дисциплінарної відповідальності.

Вкрай важливим для європейського досвіду є утвердження принципу «розумності розміру гонорару», що забороняє адвокатам встановлювати надмірні ціни за проведenu роботу й вимагає детальної звітності перед клієнтом. Приміром, в рішенні Європейського суду з прав людини від 23 січня 2014 р. по справі «East/West Alliance Limited» проти України» було підкреслено, що заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними

й неминучими, а їх розмір – обґрунтованим (п.268) [18]. Аналогічні підходи застосовує і Верховний Суд. У постанові Касаційного господарського суду від 1 серпня 2019 р. по справі № 915/237/18 вказано, що «у визначенні розумно необхідного розміру сум, які підлягають сплаті за послуги адвоката, можуть братися до уваги: встановлені нормативно-правовими актами норми видатків на службові відрядження (якщо їх встановлено); вартість економічних транспортних послуг; час, який міг би витратити на підготовку матеріалів кваліфікований фахівець; вартість оплати відповідних послуг адвокатів, яка склалася в країні або в регіоні; наявні відомості органів статистики або інших органів про ціни на ринку юридичних послуг; тривалість розгляду і складність справи тощо, які необхідно підтвердити [19].

Детальне дослідження законодавства країн ЄС призводить вітчизняних дослідників до висновків, що питання взаємовідносин адвоката із клієнтом в цих країнах регламентується більш детально. Так, переважна більшість адвокатів країн ЄС повинні мати чинну угоду про страхування цивільно-правової відповідальності, яка дозволяє клієнту отримати матеріальне відшкодування в разі неналежного виконання адвокатом своїх обов'язків за договором про надання правничої допомоги. Багато країн ЄС мають граничні максимальні ставки гонорарів адвокатів, перевищення яких має наслідком дисциплінарну відповідальність адвоката [20]. Основні ж правила взаємовідносин адвоката і клієнта в країнах ЄС базуються на принципах, закладених в Загальному кодексі правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства [16] і є дуже схожими з українськими принципами організації та функціонування адвокатури. Це свобода та незалежність адвоката, уникнення ним конфлікту інтересів, безумовне дотримання адвокатської таємниці, пріоритет інтересів клієнта, інформування клієнта про хід доручення, добросовісність і добропорядність адвоката, підтримання ним високого рівня професійної компетентності на постійній основі, повага до адвокатської професії та неухильне дотримання принципів корпоративного управління, що визначені адвокатською спільнотою.

Проблема врегулювання спорів щодо розміру гонорару адвоката. Проблема спорів клієнтів із адвокатами щодо якості наданих адвокатом послуг в Україні стоїть доволі гостро. Так, існує декілька варіантів вирішення подібних суперечок. У першому випадку існуючі розбіжності можуть бути вирішені адвокатом спільно із клієнтом через особисту комунікацію. Чинне законодавство встановлює для цього певні передумови, дозволяючи розірвати угоду про надання правової допомоги або за ініціативою однієї із сторін, або за взаємною домовленістю. У таких випадках за загальним правилом адвокат повинен повернути клієнту кошти за роботу, яка ще не була зроблена, а клієнт повинен оплатити адвокату ту роботу, яку останній добросовісно виконав. Відповідно до рішення Ради адвокатів України № 147 «Про затвердження роз'яснення щодо деяких питань гонорару адвоката» від 15 листопада 2019 р., при розірванні угоди про надання правової допомоги, клієнт та/або особа, яка уклала договір в інтересах клієнта, зобов'язаний сплатити адвокату (адвокатському бюро, адвокатському об'єднанню) гонорар за всю роботу, що була виконана (надані послуги) чи підготовлено до виконання, а також компенсувати усі витрати за цим договором. Рада адвокатів України підкреслює, що розірвання договору про надання правової допомоги з ініціативи клієнта та/або особи, яка уклала договір в інтересах клієнта, не є показником незадоволеності роботи адвоката (адвокатського бюро, адвокатського об'єднання). Також право адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання на отримання невнесеного (недовнесеного) гонорару не залежить від результату виконання доручення, якщо інше не передбачене договором про надання правової допомоги [21].

Другим варіантом вирішення конфліктної ситуації адвоката з клієнтом є звернення клієнта до суду із цивільним позовом. Справа у тому, що відповідно до ч. 5 ст. 626 ЦК України будь-який договір вважається відплатним, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору. Як відзначає П.В. Павліш, якщо «в договорі про надання послуги нічого не вказано щодо оплати або вихо-

дючи з його умов не можна чітко визначити розмір плати, то такий договір вважається відплатним, а ціна послуги визначається виходячи із звичайних цін, що склалися на аналогічні послуги на момент укладання договору (ч. 4 ст. 632 ЦК України). Договірна відповідальність здійснюється у певних формах, зокрема це може бути: відшкодування збитків, відшкодування моральної шкоди, сплату неустойки, втрату завдатку і виплату компенсації (разового грошового стягнення)» [22]. Таким чином, клієнт може подати позов до суду з вимогами щодо відшкодування завданих адвокатом збитків або відшкодування моральної шкоди. Відповідно до правової позиції Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду захист порушеного права у сфері цивільних правовідносин забезпечується як відновленням становища, яке існувало до порушення цього права, так і механізмом компенсації моральної шкоди, як негативних наслідків (втрат) немайнового характеру, що виникли в результаті душевних страждань, яких особа зазнала у зв'язку з посяганням на її права та інтереси. Конкретний спосіб, на підставі якого здійснюється відшкодування моральної шкоди, обирається потерпілою особою з урахуванням характеру правопорушення, його наслідків та інших обставин (постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 30 січня 2018 р. у справі № 569/11995/15-ц) [23].

Варто підкреслити, що суди навряд чи будуть розглядати позови клієнтів адвокатів щодо ціни правових послуг, що надаються адвокатами, адже це – одна з умов цивільно-правового договору, яка захищена свободою цивільно-правових відносин. На сьогодні нам така судова практика невідома. Водночас відповідно до правової позиції Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду, в справах про відшкодування шкоди, завданої діями адвоката під час представництва інтересів підзахисного по кримінальній справі, моральна шкода задоволенню не підлягає. Самого факту визнання судом факту неналежного виконання з боку адвоката своїх обов'язків за угодою-дорученням про надання правової допомоги достатньо для справедливої сатисфакції [23]. Проблема відшкодування шкоди, завданої діями адвоката під час виконання ним своїх професійних обов'язків в порядку цивільного судочинства посилюється тим фактом, що скарги в особі клієнтів (або екс-клієнтів) адвоката не надають належних доказів підтвердження відносин із адвокатами, тобто письмової угоди про надання правової допомоги, довіреності на ім'я адвоката, адвокатського ордеру, документів, які засвідчують факти оплати послуг адвоката (квитанцій, платіжних доручень ті ін.). Також позивачі по таким справам не можуть надати належних доказів протиправності діяння адвоката, його вини, розмірів спричиненої шкоди. Саме тому цивільні спори подібної категорії, як і випадки задоволення судом шкоди, завданої клієнту через недобросовісні дії адвоката при наданні професійної правничої допомоги, є поодинокими [24].

Нарешті, третім варіантом вирішення суперечки між адвокатом і клієнтом є звернення до інституту дисциплінарної відповідальності адвоката. Переважна більшість питань щодо відповідальності адвоката перед клієнтом вирішується через застосування Правил адвокатської етики, за порушення яких до адвоката можуть бути застосовані заходи дисциплінарної відповідальності в порядку, передбаченому чинним законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність, а також рішеннями З'їзду, актами Ради адвокатів України, Національної асоціації адвокатів України [9]. Практика кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури свідчить, що клієнти оскаржують доволі широкий спектр дій адвокатів: від вчинення ними аморальних, непристойних поступків, до порушення чинного законодавства, як матеріального, так і процесуального. Водночас відповідно до ст. Правил адвокатської етики не допускається зловживання правом на звернення до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, у тому числі ініціювання питання про дисциплінарну відповідальність адвоката без достатніх підстав, і використання зазначеного права як засобу тиску на адвоката у зв'язку із здійсненням ним адвокатської діяльності [7].

Звернення до практики кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури дозволяє зробити висновок, що типовими неправомірними діями з боку адвоката, які свідчать про порушення ним Правил адвокатської етики, є наступні: схилення клієнта до вчинення безпідставних і завідомо безперспективних юридичних дій; свідоме затягування розгляду справи в суді; вдавання до обману, шантажу, погроз та інших неправомірних дій з метою схилити процесуального опонента до певних дій або досягти певного результату; повідомлення клієнту неправдивих відомостей щодо змісту чинного законодавства або юридичних перспектив його справи; не поінформування клієнта щодо можливості подання апеляційної, касаційної скарги або вчинення інших важливих для справи процесуальних дій; «пасивність» у справі, яка проявляється у невчиненні необхідних дій; розкриття інформації, яка відноситься до адвокатської таємниці; порушення правил щодо врегулювання конфлікту інтересів тощо.

Слід зробити одне доволі суттєве зауваження: спори щодо розміру гонорарів адвокатів не розглядаються кваліфікаційно-дисциплінарними комісіями адвокатури. Останні обгрунтовано вважають, що це питання не може бути предметом дисциплінарного провадження. Водночас деякі дії адвокатів із коштами клієнтів можуть бути кваліфіковані як шахрайство із застосуванням відповідних негативних кримінально-правових наслідків.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що гонорар є невід'ємним елементом взаємовідносин адвоката з клієнтом, являючи собою істотну умову угоди

про надання правової допомоги. Розмір гонорару адвоката встановлюється та змінюється на підставі вільної домовленості адвоката з клієнтом, оскільки в цій сфері діє принцип цивільно-правового дозвольного регулювання. Під час визначення форми і розміру гонорару адвоката важливим є дотримання адвокатом принципу добросовісності й розумного обгрунтування ціни виконаної роботи. Порушення цього правила за певних умов може тлумачитися як порушення Правил адвокатської етики й призвести до дисциплінарної та інших видів юридичної відповідальності адвоката.

В теорії адвокатури розрізняють такі різновиди гонорарів адвоката, як оплата праці адвоката за кількістю витрачених на виконання доручення годин (погодинна); фіксований гонорар; диференційований гонорар на окремі послуги адвоката; ймовірний гонорар; абонентська форма оплати адвоката; гонорар успіху. В Україні за відсутності єдиного нормативного централізованого стандарту визначення розміру гонорару найбільш поширеними видами гонорару адвоката є фіксований гонорар і гонорар успіху. В країнах ЄС поширеним є встановлення органами адвокатського самоврядування граничної максимальної межі розміру гонорару адвоката. Багато країн ЄС прямо забороняє «гонорар успіху», разом із встановленням дисциплінарної та майнової відповідальності адвоката за порушення стандартів визначення ставок гонорару. Одночасно єдиним для європейського правового простору є принцип розумності гонорару адвоката, який базується на обгрунтованості й реальності прикладених адвокатом у справі зусиль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дроздов О.М. Гонорару успіху адвоката бути! *Офіційний веб-сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/publications/5502-gonoraru-uspihu-advokata-butii.html>
2. Вільчик Т.Б. Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні: монографія. Харків: Право, 2015. 400 с.
3. Бірюкова А.М. *Адвокатура України в умовах глобалізації*: монографія. Київ: Алерта, 2018. 424 с.
4. Іваницький С.О. Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система: монографія. Київ: Інтерсервіс, 2017. 800 с.
5. Заборовський В.В., Манзюк В.В., Стойка А.В. *Правова природа винагороди за правову допомогу (гонорару) адвоката*. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2020. Серія ПРАВО. Випуск 61, том 2. С. 139–142.
6. Фляжнікова Я. *Європейський досвід правового регулювання професійної етичної поведінки адвоката. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 5. 2019. URL: http://apnl.dnu.in.ua/5_2019/39.pdf
7. *Правила адвокатської етики, затверджені Звітньо-виборним з'їздом адвокатів України 2017 р.* 9 червня 2017 р., зі змінами затвердженими З'їздом адвокатів України 15 лютого 2019 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS28627.Text>
8. *Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р.*, № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
9. *Організація адвокатури та адвокатська діяльність: навч. посіб. для підгот. до комплекс. іспиту / І.В. Назаров, Т.Б. Вільчик, О.М. Овчаренко та ін.* Харків: Право, 2021. 448 с. С. 209–213; 193–199.
10. Козлов С. Чому в Україні досі «не люблять» гонорар успіху адвоката. *Юридична газета Он-лайн*. Опубліковано в № 6 (712). 17 березня 2020 р. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/chomu-v-ukrayini-dosi-ne-lyublyat-gonorar-uspihu-advokata.html>
11. Заборовський В.В., Манзюк В.В., Стойка А.В. *Правова природа винагороди за правову допомогу (гонорару) адвоката*. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2020. Серія ПРАВО. Випуск 61, том 2. С. 140.
12. Гонорар адвоката. *Адвокатське бюро Киченок Андрія*. Інтернет-сайт. URL: <https://kychenok.com/gonorar-advokata/>
13. Про розгляд звернень адвокатів Харківщини стосовно необхідності перегляду розробки (мінімальних) ставок адвокатського гонорару: рішення ради адвокатів Харківської області № 13/17 від 21.07.2021 р. *Офіційний веб-сайт Ради адвокатів Харківської області*. URL: <https://advokat.org.ua/articles/1531-rekomendovaniy-rozmir-advokatskoho-honoraru.html>
14. Порядок оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 17 вересня 2014 р. № 465 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2016 р. № 1048). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/465-2014-%D0%BF#Text>
15. Система БПД: про бюджетні кошти та оплату послуг адвокатам. *Офіційний веб-сайт Ради адвокатів Київської області*. URL: <https://radako.com.ua/news/sistema-bpd-pro-byudzhetni-koshti-ta-oplatu-poslug-advokatom>.
16. Загальний кодекс правил для адвокатів країн Європейського Співтовариства. Прийнято делегацією дванадцяти країн-учасниць на пленарному засіданні у Страсбурзі в жовтні 1988 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_343#Text.
17. Вагіна Н. Омбудсмен адвокатури: як це працює в Німеччині. *Офіційний веб-сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/publications/4548-ombudsmen-advokaturi-yak-ce-pracyue-v-nimechchini.html>
18. "EastWest Alliance Limited" проти України: Рішення Європейського суду з прав людини від 23 січня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_994#Text
19. Постанова Касаційного господарського суду від 1 серпня 2019 р. по справі № 915/237/18. *База судових рішень*. *Закон он Лайн*. URL: <https://zakononline.com.ua/>
20. Святоцька В. О. Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури: порівняльно-правове дослідження: монографія. Київ: Ін Юре, 2019. 480 с.
21. Про затвердження роз'яснення щодо деяких питань гонорару адвоката: Рішення Ради адвокатів України 147 від 15.11.2019 р. *Офіційний веб-сайт Національної асоціації адвокатів України*. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2019-11-15-rshennya-rau-147_5def751c016d4.pdf
22. Павліш П. В. *Поняття договору надання юридичних послуг та його місце в системі цивільно-правових договорів*. *Часопис цивільної науки*. Вип. 18. С. 140. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/8361/Chasopys%20139-143.pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
23. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 30 січня 2018 р. у справі № 569/11995/15-ц). *База судових рішень*. *Закон он Лайн*. URL: <https://zakononline.com.ua/>
24. *Актуальні проблеми адвокатури: підручник / за заг. ред. Т. Б. Вільчик*. Харків: Право, 2022. 376 с. Овчаренко О.М. Розділ 9. Деонтологічні стандарти адвокатської професії; Розділ 10. Юридична відповідальність адвоката. С. 242–301.